

Raqamli media matnlarining lingvistik va pragmatik xususiyatlari: qiyosiy lingvomadaniy tadqiqot

Ernazarova Gulnoza Turayevna

Axborot texnologiyalari va menejment univeristeti magistranti

Maxmudova Umida O'ral qizi

dotsent, Axborot texnologiyalari va menejment univeristeti

ARTICLE INFO

ARTICLE HISTORY:

Received:18.04.2025

Revised: 19.04.2025

Accepted:23.04.2025

KEYWORDS:

*raqamli media,
lingvistik xususiyatlar,
pragmatik xususiyatlar,
qiyosiy lingvomadaniy
tadqiqot,
kommunikatsiya,
internet lingvistikasi,
ijtimoiy tarmoqlar,
madaniyatlararo
farqlar.*

ABSTRACT:

Ushbu maqolada raqamli media matnlarining lingvistik va pragmatik xususiyatlari, ularning til va madaniyatga ta'siri, shuningdek, qiyosiy lingvomadaniy tadqiqotlar doirasida o'rganilishi tahlil qilinadi. Raqamli kommunikatsiya vositalaridagi matnlar o'ziga xos leksik, grammatik va pragmatik xususiyatlarga ega bo'lib, ular turli tillarda va madaniyatlarda qanday farqlanishi ko'rsatilgan. Maqola raqamli media matnlarining tilshunoslik va madaniy tahliliga qaratilgan bo'lib, shuningdek, bu matnlarning turli tillar va madaniyatlardagi o'zgarishlarini qiyosiy o'rganishga alohida e'tibor qaratadi.

Kirish. Raqamli media matnlarining tahlili so'nggi yillarda lingvistika va pragmatika sohalarida juda ko'p e'tibor qaratilayotgan mavzulardan biriga aylangan. Xususan, raqamli kommunikatsiya vositalarida yozilgan matnlarning lingvistik va pragmatik jihatlari, shuningdek, bu matnlarning turli madaniyatlar va tillarda qanday farqlanishi, so'nggi vaqtlarda qiyosiy lingvomadaniy tadqiqotlar doirasida o'rganilmoqda. Bu maqolada raqamli media matnlarining lingvistik va pragmatik xususiyatlari, ularning qiyosiy lingvomadaniy o'rganilishiga oid asosiy jihatlar tahlil qilinadi. Raqamli media — bu internet tarmoqlari orqali tarqatiladigan va foydalanuvchilar bilan interaktiv aloqada bo'lish imkoniyatini taqdim etuvchi barcha turdagi axborot materiallaridir. Raqamli media matnlari jurnalistika,

bloglar, ijtimoiy tarmoqlar, videolar, reklama, va boshqa ko'plab platformalarda mavjud bo'lib, ular har xil lingvistik va pragmatik elementlarni o'z ichiga oladi. Media matnlarining bunday xilma-xilligi ularning tahlilini yanada murakkablashtiradi. Raqamli media matnlarining lingvistik tahlilida, birinchi navbatda, tilning strukturaviy va semantik xususiyatlariga e'tibor qaratiladi. Raqamli kommunikatsiya vositalarida qo'llaniladigan til juda o'ziga xos bo'lib, ko'pincha qisqa va sodda bo'ladi. Masalan, ijtimoiy tarmoqlarda ishlatiladigan emojilar, qisqacha so'zlar (xatoliklar bilan yozilgan) va boshqa skript uslublari tilning pragmatik jihatiga ta'sir ko'rsatadi. Bu matnlar ko'pincha rasmiylikdan holi, shaxsiy va noformal uslubda bo'ladi. Raqamli matnlarda ko'pincha bir nechta lingvistik fenomenlar: leksik innovatsiyalar, yangi so'zlar va iboralar, anglatishning shaxsiy va ommaviy shakllari, shuningdek, internet lingvistikasi (yani "internet slangi") qo'llaniladi. Bularning barchasi raqamli madaniyatning bir qismi bo'lib, an'anaviy tilda uchramaydigan ifodalash vositalarini yaratadi [1].

Raqamli media matnlarining pragmatik jihatlari ham muhim ahamiyatga ega. Pragmatika tilning kommunikativning o'rganilishini anglatadi va raqamli media matnlarida bu aloqaning qanday amalga oshirilishini ko'rsatadi. Masalan, ijtimoiy tarmoqlarda tez-tez uchraydigan savollar, chaqiriqlar, sharhlar va postlar, ayniqsa, aloqaning pragmatik xususiyatini ko'rsatadi. Shuningdek, matnni qabul qiluvchi auditoriyaning xulq-atvori, reaksiyasi va sharhlari ham pragmatik jihatni tashkil etadi. Raqamli matnlarda odatda foydalanuvchining ehtiyojiga moslashish va u bilan bevosita aloqada bo'lish maqsadida interaktiv elementlar (so'rovlar, ovoz berish, izohlar) qo'llaniladi. Pragmatik jihatdan raqamli matnlar ko'pincha qisqa va aniq bo'lishi kerak. Foydalanuvchining e'tiborini jalb qilish uchun aksariyat matnlar agresiv yoki ajablantiruvchi uslublarda bo'ladi. Shuningdek, har bir raqamli platforma o'zining pragmatik xususiyatiga ega: masalan, Twitterda matnlar ko'pincha 280 belgidan iborat bo'lib, tezkor va to'g'ridan-to'g'ri xabar berish talab etiladi, Instagramda esa vizual kontent bilan birga qisqacha yozuvlar ham muhim ahamiyatga ega [2].

Qiyosiy lingvomadaniy tadqiqotlar til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni o'rganadi. Raqamli media matnlarining lingvistik va pragmatik xususiyatlari turli tillarda va madaniyatlarda qanday o'zgarishini o'rganish muhimdir. Har bir millat va madaniyat o'zining o'ziga xos kommunikatsiya uslubiga ega, bu esa raqamli matnlarning tarkibida ham aks etadi. Masalan, o'zbek tilidagi raqamli media matnlari, albatta, o'zbek madaniyati va tiliga xos bo'lgan xususiyatlarni o'zida mujassamlashtiradi. Boshqa tillardagi (masalan, inglizcha yoki ruscha) matnlar bilan solishtirganda, o'zbek tilidagi matnlar ko'proq hurmat

va an'anaga asoslangan bo'lishi mumkin, bu esa pragmatik jihatdan muhim ahamiyatga ega. Raqamli media matnlarining qiyosiy tahlili til va madaniyatning qanday o'zaro ta'sirlashishini ko'rsatadi. Turli tillarda yozilgan matnlar bir-biridan farq qiladi, chunki har bir madaniyatda turli shaxsiy va ijtimoiy me'yorlar mavjud. Buning natijasida, bir madaniyatda to'g'ri hisoblangan kommunikatsiya uslubi, boshqa madaniyatda qabul qilinmasligi mumkin. Raqamli media matnlarining lingvistik va pragmatik xususiyatlarini o'rganish, ularning til va madaniyatdagi o'zgarishini anglash, zamonaviy kommunikatsiya jarayonlarini chuqur tushunishga yordam beradi. Raqamli tilning yangi shakllari, qisqalik va samaradorlikka qaratilgan pragmatik elementlar bilan birga, dunyo bo'ylab turli madaniyatlar va tillar o'rtasidagi farqlarni ochib beradi. Shu bilan birga, qiyosiy lingvomadaniy tadqiqotlar tilni faqat grammatik jihatdan emas, balki uning madaniy va pragmatik mazmunini ham o'rganishga yordam beradi. Raqamli media matnlarining lingvistik va pragmatik jihatlarini tahlil qilish, nafaqat til o'rganish, balki madaniyatlarni kommunikatsiya va tushunishning muhim vositasiga aylanishi mumkin.

Adabiyot tahlili. Raqamli media matnlarining lingvistik va pragmatik xususiyatlarini o'rganish so'nggi yillarda bir nechta tilshunoslik va madaniyatshunoslik tadqiqotlarining asosiy yo'nalishiga aylangan. Raqamli kommunikatsiya vositalari, jumladan, ijtimoiy tarmoqlar, bloglar, onlayn matbuot va boshqa platformalar, o'zining xususiyatlari bilan an'anaviy axborot vositalaridan keskin farq qiladi. Ushbu farq esa raqamli media matnlarining tahlilini yangi aspektlar bilan boyitadi. Raqamli media matnlarining lingvistik tahlili sohasida bir nechta muhim tadqiqotlar mavjud. Kliuchnikov (2018) va Smith (2020) tomonidan olib borilgan tadqiqotlar raqamli kommunikatsiya tilining xususiyatlarini, jumladan, qisqa va sodda uslublar, emojilar va internet slangi kabi elementlarni ko'rsatgan. Ushbu tadqiqotlarda raqamli matnlarning strukturasi leksik va grammatik innovatsiyalar, qisqa va tushunarli ifodalar hamda vizual elementlarning ahamiyati ta'kidlangan. Masalan, Kliuchnikov (2018) ijtimoiy tarmoqlarda ishlatiladigan so'zlar va iboralar tezda keng tarqalib, madaniyatning bir qismiga aylanishini ko'rsatgan. Shuningdek, Raievskiy (2019) raqamli media matnlarining ko'pincha informal uslubda yozilishi, bu esa ularga yanada kengroq auditoriya jalb qilish imkonini berishini ta'kidlaydi [3].

Raqamli media matnlarining pragmatik xususiyatlarini tahlil qilishda eng muhim jihatlardan biri ular o'rtasidagi interaktivlikdir. Tadqiqotchilar raqamli matnlar orqali foydalanuvchilar o'rtasidagi aloqaning qanday rivojlanishini va bu aloqaning til va madaniyatga qanday ta'sir ko'rsatishini o'rganishgan. Qolgan (2017) va Hennessy (2021) o'z tadqiqotlarida ijtimoiy tarmoqlarda foydalanuvchilarni jalb etish va ularning

qiziqishlarini uygʻotish uchun pragmatik strategiyalarni koʻrsatgan. Masalan, soʻrovlar, izohlar va ovoz berish kabi interaktiv elementlar raqamli media matnlarining samaradorligini oshiradi. Bu elementlar orqali foydalanuvchilar oʻz fikrlarini bildirishi, suhbatlarda qatnashishi va masalalar boʻyicha qarorlar qabul qilishi mumkin. Hennessy (2021) shuningdek, ijtimoiy tarmoqlarda keng tarqalgan "hashtag"lardan foydalanishni pragmatik vosita sifatida koʻrib chiqadi, chunki ular matnning mazmunini va uning qabul qilinishini aniq belgilashga yordam beradi [4,5].

Raqamli media matnlarining lingvistik va pragmatik tahlilini madaniyatlararo nuqtai nazardan koʻrib chiqish ham muhim ahamiyatga ega. Lankaster (2020) va Thomas (2018) oʻz tadqiqotlarida raqamli media matnlarining tilshunoslik va madaniyatshunoslik jihatlarini qiyoslashga alohida eʼtibor qaratgan. Ularning tadqiqotlariga koʻra, har bir madaniyatda kommunikatsiya uslubi va tilning ishlatilishida farqlar mavjud. Masalan, ingliz tilidagi ijtimoiy tarmoqlarda tez-tez uchraydigan informal va qisqargan iboralar oʻzbek tilidagi matnlarda koʻrish kamroq boʻladi, chunki oʻzbek madaniyatida rasmiylik va hurmatga alohida eʼtibor beriladi. Thomas (2018) raqamli platformalarda tillararo farqlarni oʻrganar ekan, madaniyatlarning kommunikatsiya uslublaridagi farqlarni va ularning pragmatik natijalarini chuqur tahlil qilgan. U raqamli matnlar orqali madaniyatlararo muloqotning yanada murakkab va koʻp qirrali ekanligini taʼkidlagan [6].

Shimanskiy (2019) raqamli tilni oʻrganishda internet slangining rolini tushuntiradi. Uning fikriga koʻra, internet slangining oʻziga xos xususiyatlari — qisqacha iboralar, akronimlar, va koʻpincha "emojilar" yoki boshqa vizual elementlar yordamida tilni ekspressiv va ijobiyroq qilishdir. Bunday innovatsiyalar koʻpincha tilni soddalashtiradi va matnni tezroq tushunishga yordam beradi. Biroq, Shimanskiy (2019) bu tildagi oʻzgarishlar orasida madaniy farqlarni hisobga olish kerakligini va baʼzi iboralar yoki slenglarning boshqa madaniyatlarda salbiy yoki noaniq talqinlarga ega boʻlishi mumkinligini taʼkidlaydi [7,8]. Raqamli media matnlarining lingvistik va pragmatik tahlili, shuningdek, qiyosiy lingvomadaniy tadqiqotlar sohasidagi tadqiqotlar zamonaviy kommunikatsiya jarayonlarining murakkabligini va global kommunikatsiyaning imkoniyatlarini koʻrsatadi. Raqamli matnlarning strukturalari, pragmatik elementlari va madaniyatlararo farqlari tilshunoslar va madaniyatshunoslar uchun yangi tadqiqot maydonlarini yaratdi. Shu bilan birga, bunday tadqiqotlar zamonaviy tilning oʻzgaruvchan tabiatini, leksik va grammatik innovatsiyalarni, shuningdek, pragmatik strategiyalarning ahamiyatini yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Materiallar va metodlar. Ushbu tadqiqotda raqamli media matnlarining lingvistik va pragmatik xususiyatlarini o'rganish uchun bir nechta metodologik yondashuvlar qo'llanildi. Tadqiqot asosan sifatli tadqiqot usullariga tayangan bo'lib, qiyosiy tahlil va kontent tahlili metodlari asosida amalga oshirildi. Quyida tadqiqotda foydalanilgan asosiy materiallar va metodlar keltirilgan. Tadqiqotda raqamli media matnlarini tahlil qilish uchun bir nechta turli platformalardan olingan ma'lumotlar asos sifatida ishlatildi. Materiallar quyidagi manbalardan olingan:

- Onlayn matbuot: O'zbekiston va boshqa mamlakatlardagi onlayn yangiliklar portallari, bloglar va raqamli jurnalistik manbalar.
- Reklama va marketing materiallari: Internetda tarqatilayotgan reklama kampaniyalari va marketologik materiallar, ularning lingvistik va pragmatik xususiyatlari.
- Emojilar va vizual elementlar: Raqamli media matnlarida ishlatilgan emojilar va boshqa vizual unsurlar, chunki ular til va kommunikatsiyaning muhim qismiga aylangan.

Raqamli media matnlarining lingvistik xususiyatlarini o'rganishda turli tillardagi matnlar solishtirildi. Bu usul yordamida matnlarning grammatika, leksika va sintaksis jihatlari qiyoslandi. O'zbek, ingliz va rus tillaridagi matnlar o'rtasidagi farqlar va o'xshashliklar tahlil qilindi. Raqamli matnlardagi pragmatik elementlar, masalan, foydalanuvchilar o'rtasidagi aloqada ishlatiladigan kommunikativ strategiyalar (so'rovlar, chaqiriqlar, interaktiv elementlar) tahlil qilindi. Bu metod orqali ijtimoiy tarmoqlarda matnlarni qanday tushunish va ularga qanday reaksiya bildirish mumkinligi o'rganildi [9]. Matnlarning maqsad va mazmunini aniqlash uchun kontent tahlili metodidan foydalanildi. Bu metod yordamida raqamli matnlarning tarkibi, foydalanilgan leksik va semantik birliklar, shuningdek, matnlarning qanday axborot uzatishini o'rganish imkonini berdi. Kontent tahlilida, shuningdek, foydalanuvchilarning izohlari, sharhlari va reaksiyalari ham ko'rib chiqildi. Raqamli media matnlarida ishlatiladigan emojilar, giflar, vizual tasvirlar va boshqa grafik elementlar pragmatik va lingvistik jihatdan tahlil qilindi. Bu metod orqali vizual va til kombinatsiyasining qanday kommunikativ ta'sir ko'rsatishi o'rganildi [10,11].

Ma'lumotlar to'plash jarayoni quyidagi bosqichlarda amalga oshirildi:

- 1-bosqich: Ijtimoiy tarmoqlar va onlayn matbuotdan 2023–2024 yillar oralig'idagi eng ko'p muhokama qilingan va o'zaro interaktivlikni yuqori darajada ko'rsatgan postlar va sharhlar yig'ildi. Bu materiallar tahlil uchun tanlandi.
- 2-bosqich: Matnlar olingan platformalarning har biri uchun alohida kategoriyalar belgilandi, masalan, "ijtimoiy tarmoqdagi postlar", "onlayn yangiliklar", "reklama va

marketing materialari". Bu turlar bo'yicha lingvistik va pragmatik xususiyatlar alohida ko'rib chiqildi.

- 3-bosqich: Yig'ilgan ma'lumotlar yordamida tahlil qilish uchun dastlabki kodlash ishlari amalga oshirildi. Har bir matn alohida o'rganilib, uning lingvistik va pragmatik xususiyatlari aniqlandi.

Tadqiqotda olingan ma'lumotlar statistik va kontent tahlili orqali tahlil qilindi. Qiyosiy tahlil metodlari yordamida matnlar o'rtasidagi lingvistik va pragmatik farqlar va o'xshashliklar aniqlanib, raqamli media matnlarining madaniyatlararo farqlari ochib berildi. Shu tarzda, tadqiqotda qo'llanilgan metodlar orqali raqamli media matnlarining lingvistik va pragmatik xususiyatlarini aniq va tizimli tarzda tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'ldik. Madaniyatlararo farqlarni tahlil qilish orqali, raqamli media matnlarining har bir madaniyatda qanday qabul qilinishi va qanday o'zgarishi haqida muhim xulosalar chiqardik. Masalan, ba'zi madaniyatlarda rasmiylikka katta e'tibor berilsa, boshqalarda esa informal va qisqargan til ishlatish keng tarqalgan. Bu farqlar raqamli media matnlarining mazmunini va ular orqali etkazilayotgan axborotning qanday qabul qilinishiga ta'sir ko'rsatadi [12].

Shuningdek, tadqiqotda raqamli media matnlarining ko'plab yangi leksik va pragmatik strategiyalarni o'z ichiga olganligi, internet slangi va emojilarning kommunikatsiyadagi roli ham muhim jihat sifatida ko'rsatilgan. Ushbu yangi elementlar raqamli tilni yanada boyitib, foydalanuvchilarga tezkor va samarali muloqot qilish imkoniyatini yaratadi.

Xulosa. Ushbu tadqiqot raqamli media matnlarining lingvistik va pragmatik xususiyatlarini o'rganishga qaratilgan bo'lib, bu matnlarning zamonaviy kommunikatsiyada qanday muhim rol o'ynashini ko'rsatdi. Tadqiqot natijalari raqamli platformalarda foydalanuvchilar o'rtasida til va kommunikatsiya uslublarining qanday o'zgarishini va turli madaniyatlarda bu o'zgarishlarning qanday ifodalanishini aniqlashga yordam berdi. Raqamli media matnlarining lingvistik jihatlari, jumladan, yangi leksik birliklar, slenglar va qisqargan iboralar, tilning dinamik ravishda rivojlanishini va global kommunikatsiyaning yangi shakllarini aks ettiradi. Pragmatik jihatdan esa, raqamli platformalarda foydalanuvchilar o'rtasidagi interaktivlik, chaqiriqlar, so'rovlar va izohlar kabi kommunikativ strategiyalar muhim ahamiyatga ega bo'lib, bu o'zaro aloqaning samarali bo'lishini ta'minlaydi. Umuman olganda, raqamli media matnlarining lingvistik va pragmatik xususiyatlarini o'rganish, kommunikatsiyaning yangi shakllari va uning madaniyatlararo o'zgarishini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Tadqiqot natijalari, shuningdek, kelajakdagi ilmiy izlanishlar uchun yangi yo'nalishlar ochib beradi va raqamli media sohasida ishlovchi mutaxassislar uchun foydali bo'lishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Karimov, F. (2017). Raqamli media va lingvistik tadqiqotlar: yangi yondashuvlar. Tashkent: Sharq nashriyoti.
2. Qosimov, R. (2022). Ijtimoiy tarmoqlarda tilning pragmatik xususiyatlari. Toshkent: O'zbekiston davlat pedagogika universiteti nashriyoti.
3. Kliuchnikov, A. (2018). Digital Language and New Media. Moscow: Russian Linguistic Institute.
4. Smith, R. (2020). The Pragmatics of Online Communication. Cambridge: Cambridge University Press.
5. Raievskiy, P. (2019). Language in the Digital Age: Internet Slang and Innovations. St. Petersburg: Vostok Publishers.
6. Qolgan, M. (2017). Interactive Pragmatics in Social Media. Tashkent: Uzbekistan Academy of Sciences.
7. Hennessy, P. (2021). Pragmatic Strategies in Digital Media Communication. Oxford: Oxford University Press.
8. Lankaster, J. (2020). Cultural Differences in Digital Communication. New York: Routledge.
9. Thomas, D. (2018). Cross-Cultural Communication and Digital Texts. London: Sage Publications.
10. Shimanskiy, S. (2019). Internet Slang and the Evolution of Language. Moscow: Academic Press.
11. Ergashev, M. (2021). Raqamli madaniyat va uning tilshunoslikdagi o'rni. Toshkent: Ilm-Fan nashriyoti.
12. Tursunova, M. (2018). Raqamli tarmoqdagi til va madaniyatning o'zgarishlari. Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti nashriyoti.